

14. Matsuzaka, S., Hudson, K D., & Ross, A.M. (2021). Operationalizing intersectionality in social work research: Approaches and limitations. *Social Work Research*, 45(3), 155–168. [in English].
15. Robertson, S. and Dale, R., (2015) ‘Toward a critical cultural political economy of the globalisation of education’, *Globalisation, Societies and Education*, 13 (1), 149–170. [in English].
16. Scheerens, J. (1990). School effectiveness research and the development of process indicators of school functioning. *School effectiveness and school improvement*, 1(1), 61–80. [in English].
17. Scheerens, J., Glas, C. A., & Thomas, S. (2003). Educational evaluation, assessment, and monitoring: A systemic approach (Vol. 13). Taylor & Francis. [in English].
18. Scott, D. (2005). Critical realism and empirical research methods in education. *Journal of philosophy of education*, 39(4), 633–646. [in English].
19. Stufflebeam, D.L. (2000). The CIPP model for evaluation. In *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation* (pp. 279–317). Dordrecht: Springer Netherlands. [in English].
20. UNICEF. (2017). *Results-Based Management Handbook: Working together for Children*. Bangkok: United Nations Children’s Fund (UNICEF). [in English].
21. Zavala, M. (2016). Decolonial methodologies in education. *Encyclopedia of educational philosophy and theory*, 1–6. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 28.04.2025

УДК 376-056.2/.4

Андрій Пех,

аспірант

e-mail: andrepekh@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-1333-0278

Andriy Pekh,

Postgraduate student

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ, вул. Берлінського, 9, м. Київ, Україна, 04060

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology,
9 Berlinsky St., Kyiv, Ukraine, 04060

СОЦІОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF PERSONS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

Анотація. У статті розглянуто актуальні проблеми соціокультурної адаптації осіб з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах сучасного суспільства, що трансформується. Метою статті є теоретичне обґрунтування та систематизація психолого-педагогічних особливостей адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Особливу увагу приділено процесам соціалізації таких осіб у контексті реалізації інклюзивної освіти. Проведено детальний аналіз ключових понять «соціалізація», «адаптація», «соціокультурна інтеграція», а також досліджено психологічні механізми, які забезпечують ефективне входження дитини з ООП у нове соціальне середовище. Визначено основні труднощі, що виникають у процесі міжособистісної взаємодії, формування соціальних зв'язків, розвитку комунікативних компетенцій, зокрема у дітей з порушеннями розвитку. Особливу увагу приділено чинникам, що ускладнюють адаптацію: стигматизації, відсутності належної підтримки, низькому рівню інклюзивної культури серед оточення.

Автором систематизовано сучасні наукові підходи до подолання соціоадаптаційних бар'єрів на основі аналізу досліджень українських і зарубіжних фахівців у галузі спеціальної педагогіки, психології та інклюзивної освіти. Запропоновано ефективні психолого-педагогічні стратегії підтримки дітей з ООП, серед яких: індивідуалізація освітнього процесу, розвиток емоційного інтелекту, навчання соціально прийнятній поведінці, активне залучення батьків і спеціалістів до процесу адаптації. У роботі підкреслюється важливість міждисциплінарного підходу, створення безпечного та підтримувального освітнього середовища, а також формування у дітей з ООП навичок автономності й самореалізації для їх повноцінної інтеграції в суспільство.

Ключові слова: соціалізація, особливі освітні потреби, інклюзія, комунікативні навички, психолого-педагогічний супровід, соціальні бар'єри.

Abstract. The article addresses the pressing issues of the socio-cultural adaptation of individuals with special educational needs (SEN) in the context of a transforming modern society. The purpose of the article is to provide a theoretical rationale and systematization of the psychological

and pedagogical characteristics of adaptation in children with special educational needs. Special attention is given to the processes of socialization of these individuals within the framework of inclusive education. A detailed analysis is conducted on the key concepts of «socialization», «adaptation», and «socio-cultural integration», as well as an examination of the psychological mechanisms that facilitate the effective inclusion of children with SEN into a new social environment. The main challenges in interpersonal interactions, the formation of social bonds, and the development of communicative competencies, particularly in children with developmental disorders, are identified. Special emphasis is placed on the factors that complicate adaptation, such as stigmatization, the lack of adequate support, and the low level of inclusive culture among the surrounding environment.

The author systematizes modern scientific approaches to overcoming socio-adaptive barriers based on the analysis of research by Ukrainian and international experts in the fields of special pedagogy, psychology, and inclusive education. Effective psychological and pedagogical strategies for supporting children with SEN are proposed, including: individualization of the educational process, development of emotional intelligence, teaching socially acceptable behavior, and active involvement of parents and specialists in the adaptation process. The work emphasizes the importance of an interdisciplinary approach, the creation of a safe and supportive educational environment, and the formation of skills of autonomy and self-realization in children with SEN for their full integration into society.

Key words: socialization, special educational needs, inclusion, communication skills, psychological-pedagogical support, social barriers.

Актуальність дослідження. Соціокультурна адаптація осіб з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності в умовах реформування системи освіти в Україні та впровадження інклюзивного підходу. Інтеграція таких осіб у соціум потребує комплексної підтримки на всіх рівнях: освітньому, психологічному та соціальному. Сучасне суспільство стикається з необхідністю інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище. Незважаючи на значні досягнення у сфері інклюзивної освіти, важливим залишається питання ефективної адаптації таких осіб до різних аспектів соціального і культурного життя.

Соціокультурна адаптація є важливим етапом розвитку інклюзивної освіти, оскільки від неї залежить не лише успішність навчального процесу, а й повноцінна інтеграція осіб з особливими потребами в соціум. Це потребує

вивчення не лише педагогічних, а й психолого-педагогічних аспектів, які визначають специфіку взаємодії таких осіб з оточенням, а також розробки практичних рекомендацій для педагогів, психологів, батьків та інших фахівців, які працюють з цією категорією дітей.

Актуальність дослідження зумовлено також необхідністю вдосконалення методик і стратегій, що сприяють успішній соціалізації осіб з особливими освітніми потребами в умовах сучасної соціокультурної реальності. Крім того, глобальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають особливої уваги до аспектів адаптації таких осіб, що стає важливим компонентом якості освіти та соціальної інклюзії.

Отже, розгляд психолого-педагогічних аспектів соціокультурної адаптації осіб з особливими освітніми потребами є важливим для формування інклюзивної освіти, створення комфортних умов для навчання та розвитку таких осіб і забезпечення їх соціальної інтеграції.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Згідно із законодавчими документами, особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення свого права на освіту (пункт 20 частини першої статті 1 Закону України «Про освіту»). Термін «діти з особливими освітніми потребами» охоплює широкий спектр дітей, освітні потреби яких виходять за межі загальноприйнятих норм. Це можуть бути діти з особливостями психофізичного розвитку, обдаровані діти, а також діти із соціально вразливих категорій.

Дослідженню соціальної адаптації присвячено праці відомих вчених, зокрема таких як А. Bandura, J. Rotter, С. Tomlinson, R. Sears, G. Miller, L. Florian, M. Ainscow, Т. Сак, В. Бондар, В. Синьов та інших. Їх здобутки окреслено як психологічні теорії соціального навчання, самоконтролю, когнітивного розвитку, так і практичні моделі інклюзивного навчання. Вітчизняні науковці акцентують увагу на соціально-психологічній підтримці, необхідності міждисциплінарного підходу та індивідуалізації освітнього процесу (Bandura, 1997; Tomlinson, 2014).

На думку закордонних вчених, соціалізація особистості відбувається не пасивно, а через активну взаємодію із середовищем, засвоєння соціальних норм

та формування власного досвіду. В дослідженнях М. Ainscow, G. Mead, E. Erikson, J. Habermas, A. Bandura, T. Booth зазначено, що процес соціалізації особистості нерозривно пов'язано із її внутрішньою активністю та здатністю до саморозвитку. Формування соціального досвіду та особистісних якостей не відбувається механічно – людина не просто адаптується до суспільства, а активно взаємодіє з ним, спираючись на власні потреби, інтереси, мотиви та попередній досвід. Саме внутрішні характеристики особистості визначають, як вона сприймає соціальні цінності, зовнішні впливи та конкретні життєві обставини, що, своєю чергою, формує її поведінку та вчинки (Booth & Ainscow, 2016).

Важливий внесок у дослідження зробили українські науковці, які розглядали різні аспекти соціально-педагогічної адаптації (О. Безпалько, В. Оржеховська, Т. Федорченко та ін.), питання соціальної реабілітації дітей і молоді, яка опинилися в складних життєвих обставинах (О. Бондаренко, А. Обухівська, В. Панок, В. Шевченко та ін.).

Вчені дають визначення ключовим термінам, таким як «соціальна адаптація», «соціалізація», «соціальне середовище», «соціально-освітнє середовище», оскільки вони тісно пов'язані між собою.

Соціальна адаптація – це процес і результат активного пристосування індивіда або соціальної групи до вимог і очікувань учасників нової або зміненої соціальної системи (В. Шевченко).

Соціалізація – це процес набуття особистістю соціальних якостей, необхідних для життя в суспільстві та взаємодії із соціальним середовищем (К. Альбуханова-Славська, В. Пазенко, В. Панок).

Соціальне середовище – це сукупність соціальних умов, що визначають життєдіяльність і розвиток особистості (духовних, міжособистісних, виробничих та інших відносин), які впливають на свідомість та поведінку людини. Структура соціального середовища є багаторівневою: **мікрорівень** – безпосереднє соціальне оточення, таке як сім'я чи формальні й неформальні групи; **мезорівень** – регіональні, територіальні, поселенські та інші спільноти, що виражають специфічну культуру й спосіб життя; **макрорівень** – економічна, соціальна, політична й духовна система відносин (Н. Гордієнко, Л. Гуцуляк, В. Кремень).

Дослідники одностайні, що наявність соціального середовища є важливою умовою для соціалізації особистості.

Мета статті – виявити основні психологічні механізми та педагогічні підходи, що сприяють ефективній соціокультурній адаптації осіб з ООП в освітньому та соціальному середовищі; окреслити основні труднощі соціалізації та шляхи їх подолання.

Використано такі теоретичні **методи дослідження**: аналіз законодавчих документів та наукової літератури; огляд психологічних і педагогічних концепцій адаптації; вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду інклюзії; узагальнення емпіричних досліджень, виявлення бар'єрів; формулювання висновків щодо проблеми соціокультурної адаптації осіб із особливими освітніми потребами.

Результати дослідження. Узагальнюючи різні інтерпретації вчених, на нашу думку, соціокультурна адаптація – це процес пристосування індивіда або групи до нових соціокультурних умов, що передбачає адаптацію до соціальних норм, цінностей, традицій, звичаїв та мовного середовища. Вона охоплює зміни в поведінці, сприйнятті та взаємодії особистості з навколишнім соціокультурним середовищем, а також засвоєння нових культурних практик і ролей для успішної інтеграції в нове середовище. Цей процес є ключовим для людей, які опиняються в умовах культурної чи соціальної зміни (наприклад, мігранти, особи з особливими потребами) і потребує підтримки та розвитку відповідних навичок для ефективної адаптації.

Розглянемо основні психолого-педагогічні підходи щодо подолання соціокультурної адаптації осіб з ООП.

Проблему освітніх труднощів та рівнів підтримки осіб з особливими освітніми потребами висвітлено у працях вітчизняних вчених Е. Данілавічюте, Л. Прохоренко, Г. Соколової, О. Чеботарьової, Н. Ярмоли та ін.. Вчені виділяють п'ять основних типів освітніх потреб (труднощів): інтелектуальні – пов'язані з особливостями когнітивного розвитку; функціональні – охоплюють сенсорні, моторні та мовленнєві труднощі; фізичні – пов'язані з обмеженнями фізичних можливостей; навчальні – стосуються труднощів у засвоєнні навчального матеріалу; соціоадаптаційні/соціокультурні – охоплюють особистісні та

середовищні труднощі, а також виклики, пов'язані зі взаємодією з представниками різних культур чи потребою отримання інформації альтернативними способами, наприклад, жестовою мовою (Прохоренко, Шевченко & Соколова, 2022). Соціоадаптаційні труднощі авторами визначаються як невідповідність між потребами індивіда та вимогами соціального середовища, що спричиняє труднощі у встановленні і підтримці соціальних зв'язків, розвитку міжособистісних навичок і здатності інтегруватися в різні соціальні контексти. Соціоадаптаційні труднощі можуть мати різний вияв, зокрема: психологічні труднощі (тривожність, депресія, відчуття невідповідності чи невпевненості); комунікативні труднощі (невміння або складність у встановленні контактів, відсутність навичок ведення бесіди, соціальна ізоляція); мотиваційні труднощі (відсутність бажання або внутрішньої готовності до соціальної взаємодії або недостатнє розуміння соціальних норм); поведінкові труднощі (агресивна поведінка, пасивність або інші негативні соціальні стереотипи, які призводять до конфліктів або відчуження); когнітивні труднощі (невміння розпізнавати і розуміти соціальні сигнали, проблеми з адаптацією до змінюваних соціальних норм або культури) тощо.

Як стверджують О. Бабяк, В. Пазенко, Л. Прохоренко, Т. Сак, діти з особливими потребами мають специфічні особливості розвитку, які ускладнюють їх здатність самостійно інтегруватися в соціально-освітнє середовище без зовнішньої допомоги. Їхні труднощі виявляються у таких аспектах:

- не можуть брати участь у різних видах діяльності, що призводить до обмеження особистісного розвитку, зокрема в аспектах самоствердження і усвідомлення своєї значущості;

- обмежена участь у привабливих для них видах діяльності створює бар'єри для міжособистісної взаємодії з іншими дітьми, що, своєю чергою, знижує розвиток потреби у спілкуванні з ними;

- невідповідність рівня розвитку віковим стандартам (діти з особливими потребами часто мають затримки в розвитку, що призводить до труднощів у виконанні вікових норм і вимог у навчанні та соціальному житті, що створює

бар'єри для їхнього спілкування з однолітками і спричиняти почуття ізоляції);

– обмежена адаптивність до змін (діти з особливими потребами можуть мати труднощі в адаптації до нових ситуацій, що робить їх більш вразливими до стресових ситуацій, таких як зміни в навчальному середовищі чи нові соціальні взаємодії);

– низький рівень соціальних навичок (вони можуть мати обмежені навички спілкування, вираження емоцій і здатність до співпраці з іншими, що створює труднощі в групових заняттях, співпраці з іншими учнями та інтеграції в колектив);

– стереотипи і стигматизація (оскільки діти з особливими потребами інколи сприймаються як «інакші» або «недостатньо здатні», вони можуть піддаватися стигматизації або соціальному виключенню, що істотно впливає на їхню самооцінку і мотивацію);

– емоційна нестабільність (через низьку самооцінку, стреси та труднощі в соціалізації, ці діти можуть проявляти емоційну нестабільність, депресивні стани, агресивну поведінку або замкнутість);

– недостатня підтримка з боку соціального середовища (існує велика ймовірність того, що ці діти не отримують належної підтримки від сім'ї, школи чи інших соціальних структур, це може бути через незнання, недостатні ресурси або відсутність відповідної освіти для підтримки таких дітей);

– труднощі у розвитку міжособистісних стосунків (наявність фізичних або когнітивних труднощів може обмежувати їхню здатність встановлювати дружні стосунки або взаємодіяти в різних соціальних ситуаціях, таких як групова робота, спільні ігри або навчальні заняття) (Прохоренко, Шевченко & Соколова, 2022; Сак, 2017; Савчук, 2020).

Вчені наголошують, що подолання цих труднощів потребує комплексного підходу до соціалізації дітей з особливими потребами, включаючи спеціалізовану корекцію та підтримку в освітньому і соціальному середовищах.

Тобто, соціоадаптаційні труднощі – це проблеми, які виникають у процесі соціальної та культурної адаптації особистості до соціального середовища, коли

вона стикається з труднощами у взаємодії з іншими людьми, інтеграції в соціальні групи, а також у виконанні соціальних ролей. Соціоадаптаційні труднощі можуть бути як індивідуальними, так і груповими, і вони часто виникають в умовах соціальних змін або нових соціальних ситуацій (наприклад, зміна школи, переїзд, вступ до університету, зміна місця роботи).

Водночас соціалізація відіграє ключову роль у корекції соціоадаптивних труднощів осіб з особливими освітніми потребами і сприяє подоланню не лише освітніх, а й соціально-психологічних викликів, забезпечуючи необхідні умови для гармонійного розвитку особистості.

Як стверджують вчені, створення сприятливого середовища, адаптаційних програм, за відповідної підтримки фахівців, особи з ООП отримують можливість інтегруватися в суспільство, розвивати свої здібності та реалізовувати потенціал (К. Бужинецька, Н. Гончарук, Є. Клопота, І. Попович, О. Романенко, Л. Руденко, Г. Соколова та ін.).

У працях В. Бондаря, В. Засенка, Л. Прохоренко, Г. Соколової, Т. Сак, В. Синьова, К. Тороп значна увага приділяється питанням практичної підтримки осіб з особливими потребами під час їхньої інтеграції в суспільство. Дослідники визначають умови, необхідні для успішної інклюзії, та ключові напрями залучення дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього процесу. Автори стверджують, що соціокультурна адаптація є ключовим чинником інтеграції осіб з особливими освітніми потребами у суспільство.

Подолання соціокультурних труднощів у осіб з особливими освітніми потребами є предметом досліджень багатьох науковців, які розглядали різні психолого-педагогічні підходи до подолання цієї проблеми. Зокрема, в контексті комплексного підходу до корекційно-розвивальної роботи, що враховує індивідуальні особливості кожної дитини з ООП, створення підтримуючого середовища та залучення сучасних освітніх технологій для забезпечення ефективної соціокультурної адаптації, варто відзначити дослідження Р. Белухіної, Н. Голуб, С. Литовченко, І. Мірошник, А. Сідун, О. Чеботарьової.

Так, Р. Белухіна, Н. Голуб акцентують увагу на важливості розвитку навичок використання невербальних засобів спілкування у дітей з ООП. Вони

підкреслюють, що невербальне спілкування є ключовим компонентом соціальної адаптації та інтеграції таких дітей у суспільство.

В своїх дослідженнях І. Мірошник, А. Сідун визначають корекційно-розвивальну роботу як систему заходів, спрямованих на розвиток особистості, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та комунікації учнів з ООП. Автори наголошують на важливості створення природного, розвивального середовища для ефективної соціокультурної адаптації таких дітей.

Тотожної думки С. Литовченко. Вчена розглядає корекційно-розвивальний супровід як комплексну систему заходів, спрямованих на розвиток особистості, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та комунікації (soft skills, словесне мовлення та/або жестова мова) дітей з порушеннями слуху. Авторка підкреслює необхідність врахування соціокультурних та освітніх новацій у процесі адаптації таких дітей. Тобто розвиток невербальних комунікативних навичок сприяє покращенню соціальної взаємодії та адаптації дітей з ООП, що позитивно впливає на їхнє загальне психоемоційне благополуччя.

У дослідженнях А. Душки, О. Орлова та К. Тороп підкреслюється важливість корекційно-розвивального підходу для формування соціальних компетенцій у осіб з ООП. Науковці акцентують увагу на застосуванні спеціальних методик, зокрема рольових ігор, тренінгів соціальних навичок і театральних методів для розвитку комунікації. Також вони наголошують на необхідності корекції емоційної сфери та підвищення самооцінки за допомогою арт-терапії, музикотерапії та психологічних тренінгів, спрямованих на розвиток впевненості й емоційної стабільності.

Загалом дослідники тотожні в думці, що індивідуальний підхід, розвиток комунікативних навичок та створення підтримуючого середовища є фундаментальними елементами для подолання соціокультурних труднощів у осіб з ООП.

У сфері корекційно-розвивального підходу до соціокультурної адаптації осіб з особливими освітніми потребами зарубіжні дослідники приділяють значну увагу впровадженню інноваційних технологій та методів для забезпечення

ефективної інклюзії та соціалізації таких осіб. Аналізуючи досвід європейських країн та США, можна виділити кілька ключових аспектів.

Дослідження David H. Rose, A. Meyer, Ted S. Hasselbring, Candyce H. Glaser підкреслюють інноваційні технології в інклюзивній та спеціальній освіті. Автори наголошують на важливості впровадження інноваційних технологій у процес навчання осіб з ООП, що має передбачати використання адаптивних навчальних матеріалів, спеціалізованого програмного забезпечення та технологій доповненої реальності для покращення навчального досвіду. На думку вчених, такі технології сприяють індивідуалізації навчання та підвищенню мотивації учнів.

L. Florian, K. Black-Hawkins акцентують увагу на індивідуальних навчальних планах та міждисциплінарному підході, які мають бути розроблені з урахуванням специфічних потреб кожного учня з ООП. Такі плани створюються командою фахівців, до якої входять педагоги, психологи та медичні працівники, що забезпечує комплексний підхід до навчання та реабілітації (Florian & Black-Hawkins, 2011).

Соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство виокремлюють з інших детермінантів соціокультурної адаптації T. Hall, N. Vue, N. Strangman, A. Meyer, Mel Ainscow, A. Dyson, P. Weiner. Вчені наголошують на важливості соціальної адаптації осіб з ООП через їх активну участь у громадському житті, що досягається шляхом організації позакласних заходів, волонтерських програм та співпраці з місцевими громадами. Такий підхід, на думку авторів, сприяє розвитку соціальних навичок та підготовці до самостійного життя.

Тотожної думки M. Ainscow, A. Dyson, P. Weiner. Вчені відзначають, що впровадження інноваційних технологій є ключовим фактором у покращенні якості освіти для осіб з ООП. Водночас індивідуальний підхід та міждисциплінарна співпраця забезпечують ефективність корекційно-розвивальної роботи. Адже, на думку вчених, соціальна адаптація повинна бути інтегрованою частиною освітнього процесу для забезпечення повноцінної інтеграції осіб з ООП у суспільство (Booth & Ainscow, 2016).

Педагогічну спрямованість щодо розв'язання цієї проблеми знаходимо в працях D. Hall, A. Dyson, P. Weiner, які відзначають важливість диференційованого підходу. Вчені акцентують увагу на диференційованому навчанні, яке дає змогу створювати умови для ефективної соціокультурної адаптації дітей з ООП, враховуючи їх індивідуальні потреби та особливості розвитку, що сприяє формуванню рівних можливостей для усіх учнів у процесі навчання.

Дослідження G. Rose, D. Meyer, S. Strangman орієнтовано на розвиток міжособистісних навичок. Автори акцентують на необхідності розвитку міжособистісних навичок у осіб з ООП, адже це є основою для їх успішної інтеграції в суспільство. На думку вчених, використання соціальних ігор, тренінгів і групових занять сприяє розвитку комунікативних і соціальних компетенцій.

Прибічники особистісно орієнтованого підходу T. Hasselbring, J. Glaser наголошують на розвитку самообслуговування та професійних навичок осіб з ООП. Вчені підкреслюють важливість розвитку навичок самообслуговування і професійної підготовки для осіб з ООП, оскільки це дозволяє їм стати більш незалежними та готовими до працевлаштування, що є важливим аспектом їх соціокультурної адаптації.

В контексті індивідуального підходу P. Vue, M. Ainscow акцентують увагу на адаптації навчального процесу та соціальних активностей відповідно до потреб кожної дитини з ООП. Вчені вважають, що такий підхід допомагає зменшити бар'єри в комунікації та сприяє кращій інтеграції у суспільство.

Узагальнюючи висновки досліджень, можна стверджувати, що основними шляхами соціокультурної адаптації є:

– сприяння інтеграції в суспільство (забезпечення можливості активної участі у житті громади дає змогу особам з ООП долати бар'єри та ефективно інтегруватися до різних соціальних груп);

– формування соціальних компетентностей (розвиток навичок спілкування, вміння працювати в колективі, встановлювати контакти та підтримувати стосунки є основою для успішної соціальної адаптації осіб з ООП,

що сприяє налагодженню міжособистісних зв'язків і дає змогу ефективно взаємодіяти з оточуючими);

– покращення психологічного стану (адаптація до соціального середовища сприяє зниженню ризику соціальної ізоляції, тривожності та депресивних станів, що, своєю чергою, покращує самооцінку та впевненість у собі, що є необхідним для подолання життєвих труднощів);

– належність до спільноти (відчуття приналежності осіб з ООП до певної соціальної групи забезпечує емоційну підтримку та безпеку, стимулюючи активну участь у соціальному житті, що дає змогу їм відчувати себе частиною суспільства, що позитивно впливає на їхній розвиток);

– підготовка до самостійного життя (розвиток життєвих та практичних навичок, необхідних для самостійної діяльності, дає можливість особам з ООП ефективно адаптуватися до змінних умов сучасного світу; включає здатність приймати самостійні рішення, організовувати свій час та вирішувати повсякденні завдання, що є запорукою незалежності у майбутньому).

Отже, комплексний підхід, який поєднує технологічні інновації, індивідуалізацію навчання та активну соціалізацію, є ефективним у корекційно-розвивальній роботі щодо подолання проблем у формуванні соціокультурної адаптації осіб з особливими освітніми потребами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи дослідження вчених в контексті різних теоретичних підходів, можна стверджувати, що соціокультурна адаптація осіб з особливими освітніми потребами є складним і багатогранним процесом, що потребує комплексного підходу. Ключовими аспектами цього процесу є психологічна підтримка, диференційоване навчання, розвиток міжособистісних навичок, а також розвиток самообслуговування та професійних навичок.

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що особи з ООП стикаються з низкою труднощів: комунікативними, мотиваційними, поведінковими, когнітивними та соціоадаптаційними. Індивідуальний підхід, створення безпечного середовища, емоційна підтримка, розвиток соціальних

навичок та формування позитивної самооцінки є ключовими факторами успішної адаптації.

В підсумку, комплексний підхід до соціалізації осіб з ООП має на меті не лише адаптацію до соціальних умов, а й створення можливостей для їх незалежного та самостійного життя, розвитку професійних навичок і забезпечення рівних можливостей для повної участі у суспільному житті.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у поглибленому вивченні механізмів соціокультурної адаптації та спеціального освітнього середовища й вивчення ефективності різних психолого-педагогічних технологій підтримки адаптаційних процесів соціалізації осіб з ООП залежно від вікових, когнітивних, емоційних і соціальних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. (2011). Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*, 3, 10–14.
2. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Макаренко, О. М. (2021). Соціокультурна адаптація дітей з особливими освітніми потребами: теоретичні аспекти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 44(1), 156–162. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-24>
4. Прохоренко Л.І., Шевченко В.М. & Соколова (2022). Г.Б. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>
5. Савчук, С. А. (2020). Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти*, (9), 245–252.
6. Сак Т.В. (2017). Організація інклюзивного навчання. *Початкова школа*, 7, 47–50
7. Bandura A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman.
8. Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *The Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools* (4th ed.). Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE).
9. Florian L., Black-Hawkins K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828.
10. Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). ASCD.

REFERENCES

1. Bondar, V. (2011). Inkluzivne navchannia yak sotsialno-pedahohichni fenomen [Inclusive education as a socio-pedagogical phenomenon]. *Ridna shkola*, 3, 10–14. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Makarenko, O.M. (2021). Sotsiokulturna adaptatsiia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: Teoretychni aspekty [Sociocultural adaptation of children with special educational needs: Theoretical aspects]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 44(1), 156–162. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-24> [in Ukrainian].
4. Prokhorenko, L.I., Shevchenko, V.M., & Sokolova, H.B. (2022). *Metodychni rekomendatsii shchodo vyznachennia osvitnikh trudnoshchiv ta rivniv pidtrymky u ditei rannoho ta doshkilnoho viku* [Methodical recommendations for determining educational difficulties and levels of support in young and preschool children]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf> [in Ukrainian].
5. Savchuk, S.A. (2020). Psykholoho-pedahohichni osnovy sotsializatsii ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Psychological and pedagogical foundations of the socialization of children with special educational needs]. *Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi osvity*, (9), 245–252. [in Ukrainian].
6. Sak, T.V. (2017). Orhanizatsiia inkluzyvnoho navchannia [Organization of inclusive education]. *Pochatkova shkola*, 7, 47–50. [in Ukrainian].
7. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman. [in English].
8. Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *The Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools* (4th ed.). Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE). [in English].
9. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828. <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096> [in English].
10. Tomlinson, C.A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). ASCD. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 26.04.2025

УДК 159.922.76-053.4/.5-056.26:364.628-022.334

Денис Прохоренко,

аспірант 2-го року навчання